וירא

א. איתא בגמ'[1]: שלשה סימנים יש באומה זו הרחמנים והביישנין[2] וגומלי חסדים, רחמנים דכתיב[3] ונתן לך רחמים ורחמך והרבך, ביישנין דכתיב[4] בעבור תהי' יראתו על פניכם [כד"אמרינן[5] בנד־רים[6] בעבור תהי' יראתו על פניכם גו' זו הבושה וכו', כי היראה הניכרת בפנים היא הבושה"], גומלי חסדים דכתיב[7] ל־מען אשר יצוה את בניו ואת ביתו גו', כל שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי להדבק באומה זו[8]. וכן נפסק להלכה ב־רמב"ם לענין משפחות הכשרות (כדלקמן סעיף ב).

והנה מאמר זה הובא גם בירושלמי[9], אבל שם (וכן בכמה מדרשים[10]) לא נלמד הסימן ד"גומלי חסדים" מהכתוב (באבר־הם) "למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו גו'", אלא ממ"ש[11] "ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד"[12].

ויש לומר, ששינוי זה קשור עם חי־לוק אחר בין דרשת הבבלי ודרשת ה־ירושלמי: בבבלי נאמר "שלשה סימנים יש באומה זו", אבל בירושלמי (ועד"ז בכמה מדרשים הנ"ל[13]) הלשון "ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל":

להבבלי, עיקר ההדגשה הוא בזה ש־המדות הללו הן "סימנים" על האופי העצמי של בני "אומה זו", ולכן מביא ראי' ממ"ש באברהם ("למען אשר יצוה גו'"), שאברהם (מצד עצמו) הי' גומל חסד וכן צוה לביתו אחריו[14], שמזה מוכח שאברהם הי' חסדן מצד עצם טבע נפשו[15], ובמילא, שהחסד הוא סימן על עצם טבע נפשם של בני אומה זו[16];

---

1) יבמות עט, א.

2) כ"ה בגמ' שלפנינו. ובע"י: רחמנין וביישנין.

3) פ' ראה יג, יח.

4) יתרו כ, יז.

5) ל' המהרש"א בחדא"ג יבמות שם.

6) כ, א.

7) פרשתנו יח, יט.

8) כ"ה בגמ' לפנינו. ובע"י "להדבק בו (ומ־סיים) אין בו שלשה סימנין הללו אין ראוי להדבק בו". וראה לקמן סעיף ב.

9) קידושין פ"ד ה"א.

10) דב"ר פ"ג, ד. מדרש תהלים מזמור א ומזמור יז. מדרש שמואל פכ"ח. — ובבמדב"ר פ"ח, ד הביא שני הכתובים (וראה כלי יקר לש"א (כא, ב) — צויין באוה"ת פרשתנו צו, ריש ע"ב).

11) ר"פ עקב.

12) בדוחק י"ל שהירושלמי ס"ל שאין ראי' מה־כתוב "למען אשר יצוה גו'" כיון שלא נזכר בכתוב בפירוש חסד, רק משפט וצדקה (וראה חדא"ג מהרש"א יבמות שם). וראה פי' מהרז"ו לדב"ר שם.

ולהעיר, שלכאורה אדרבה, הראי' מ"ושמר לך גו'" קלושה, שהרי בפשטות קאי על חסדו של הקב"ה — משא"כ הראי' מ"ונתן לך רחמים" מובנת, כי על רחמי הקב"ה לא מתאים (כ"כ) הלשון "ונתן לך" (וראה אוה"ח עה"פ). וראה גם אלשיך ר"פ עקב (ומתרץ שנלמד מריבוי ד"את (החסד)" — "לרבות גם את מדת חסד אשר לישראל").

13) במדב"ר, מדרש תהלים ומדרש שמואל הנ"ל (אלא שבמד"ש לפנינו "מדות" במקום "מתנות". אבל בהוצאת באבער שם "מתנות"). — ובדב"ר שם "ג' מדות טובות יש בי"ד ישראל".

14) וראה כתובות ח, ב: גומלי חסדים בני גומלי חסדים המחזיקים בבריתו של אברהם אבינו שנאמר כי ידעתיו גו', וברש"י וחדא"ג מהרש"א שם.

15) ראה ספר הערכים־חב"ד ערך אברהם אבינו סעיף ג. וש"נ. וראה תניא ספ"א שזהו טבעה גם של נפש הבהמית שבישראל.

16) כלומר: אף שגם אם ג' מדות הללו באות במתנה מהקב"ה ה"ה סימנים על אומה זו, מ"מ,

משא"כ בירושלמי מדייק, שמדות אלו הן "מתנות טובות (ש)נתן הקב"ה לישראל", וא"כ אין המדובר במדת החסד הטבועה בנפשו של אברהם (וזרעו אחריו) מצד עצמה, אלא מדת חסד כזו שהיא מתנה מיוחדת מהקב"ה לישראל, ולכן מביא הכתוב ד"ושמר ה"א לך את הברית ואת החסד".

וצריך ביאור:

א) מהו תוכן החילוק בין הבבלי וה־ירושלמי, אם המדובר במדת החסד ה־טבעית של אברהם, או במדת החסד שניתנה במתנה מלמעלה — למאי נפק"מ?

ב) בנוגע לרחמים ובושה, הרי גם ב־בבלי הובאו כתובים המורים שהם מתנה מהקב"ה לישראל: ברחמים — "ונתן לך רחמים", וכן בבושה "בעבור תהי' יראתו על פניכם", דקאי על מ"ת, שהקולות והלפידים כו' דמ"ת פעלו ש"תהי' יראתו על פניכם גו'".

בשלמא גבי בושה מובן, ע"פ המבואר במהרש"א[17] שטבע הבושה אכן נקבע בנפש בני ישראל אך ורק ע"י מ"ת, כי בנ"י מצ"ע הרי הם, אדרבה, "עזין" שב־אומות[18] [שלכן דייקו חז"ל[19] ד"מי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני"]:

אבל בנוגע לרחמים, הרי זהו טבע נפשם של בני אומה זו, שירשו מאברהם אבינו, וכמפורש בחז"ל[20] "כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו", שבפשטות נקט "זרעו של א"א" משום שאברהם אבינו הי' רחמן בטבעו, וכמבואר במהרש"א[21] ש"נקט במלתי' זרעו של אברהם . . דבאברהם מפורש מדת הצדקה כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו'"[22] — והבבלי הביא הכתוב ד"ונתן לך רחמים גו'" (ש־משמעו שהמדובר במדת הרחמים שהיא מתנה מלמעלה).

ב. והנה עוד חילוק מצינו בין הבבלי והירושלמי:

בבבלי מסיים "כל שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי להדבק באומה זו", משא"כ בירושלמי[23] מסיים "ואלו (הגב־עונים) אין בהן אחד מהן מיד עמד וריחקן", והיינו שבירושלמי מפורש שלא הי' לגבעונים אף אחד מג' סימנים הללו[24].

ולפ"ז י"ל לכאו' נפק"מ להלכה בין הבבלי והירושלמי, דלהירושלמי אין מרחקים את האדם אלא כשאין אצלו אף אחת מג' המדות הללו (אבל אם חסרה אצלו רק אחת (או שתים) מהן אין מר־חקים אותו[25]); משא"כ פשטות ל' הבבלי "כל שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי

עדיף יותר להביא ראי' שזהו אופי בני האומה מצד טבע נפשם, מזה שהן בדרך מתנה (ודבר נוסף על מציאותם).

17) חדא"ג יבמות שם. וראה אוה"ת פרשתנו (שם, סע"א). ליקוט פירושים כו' לתניא פ"א (ע' מו).

18) ביצה כה, ב.

19) נדרים כ, א. והובא ג"כ בירושלמי קידושין שם. במדב"ר, מדרש תהלים ומדרש שמואל שצויינו בהערה 10.

20) ביצה לב, ב.

21) חדא"ג ביצה שם.

22) וראה גם רמב"ם הל' מתנות עניים רפ"י. טיו"ד ר"ס רמז ובפרישה שם סק"ד. פי' מהרז"ו לדב"ר שם.

23) וכן במדרשים שצויינו בהערה 19.

24) ראה קרבן העדה שם. יפה תואר לבמדב"ר שם (הועתק בעץ יוסף לע"י יבמות שם). וראה הערה הבאה.

25) וכן פסק בב"ש אה"ע ס"ב סק"ה — אלא ש"הוא אמר זה מסברא דנפשי'" (עץ יוסף שבהערה הקודמת).

להדבק באומה זו", משמעה, שצריכים להיות אצלו כל שלשת הסימנים[26].

אבל י"ל שאין הדברים מוכרחים, כי:

א) הגירסא בעין יעקב היא „(כל שיש בו . . ראוי כו') אין בו שלשה סימנים הללו אין ראוי להדבק בו"[27] — שבזה יש לפרש (כהירושלמי) שרק אם אין בו כל שלשת הסימנים אין ראוי להדבק בו, ואין לאפושי פלוגתא בין הבבלי והירושלמי, כידוע הכלל בזה[28].

ב) ברמב"ם[29] כ' ש„סימני ישראל ה־אומה הקדושה ביישנין רחמנים וגומלי חסדים ובגבעונים הוא אומר[30] והגבעונים לא מבני ישראל המה לפי שהעיזו פניהם . . ולא רחמו על בני שאול ולא גמלו לישראל חסד כו'", הרי שהרמב"ם מדייק (כהירושלמי) שלא הי' אצל ה־גבעונים „אחד מהן", שמזה משמע, שאין מרחקין אא"כ חסרות כל ג' מדות הללו

[וכלשון הרמב"ם שם[29] — לפי כתבי־יד מדוייקים[31]: „כל מי שיש בו עזות פנים ואכזריות (לא „או אכזריות", כב־ספרי הרמב"ם הנפוצים) ושונא את ה־בריות ואינו גומל להם חסד חוששין לו ביותר שמא גבעוני הוא" (וכ"ה גירסת הטור ושו"ע[32] — כי אין חוששין לו רק אם אין אצלו אף א' מג' המדות[33],

וא"כ, את"ל שזוהי פלוגתת הבבלי והירושלמי — למה הכריע הרמב"ם כה־ירושלמי נגד הבבלי (ובפרט שנקט לשון הבבלי „סימני ישראל")?

ולכן מסתבר לומר, שגם הבבלי ס"ל שהטעם שריחק דוד את הגבעונים הוא מפני ש„אין בהן (אף) אחד מהן". ועפ"ז צע"ק, מדוע לא מצינו בבבלי הדגשה זו בפירוש כ"א רק בירושלמי?

גם יש לדייק בלשון הרמב"ם הנ"ל — „שסימני ישראל . . ביישנין רחמנים כו'" — ששינה מסדר המדות שבש"ס (הן בבלי והן ירושלמי)[23], והקדים „ביישנין" ל„רחמנים"[34]. ואף שמצינו גירסא כזו ב־מקום א' במדרש[35] — צ"ע, אמאי לא נקט הרמב"ם הגירסא הרווחת בש"ס (ומדר־שים)?

ג. ויש לומר הביאור בכל זה:

נקודת החילוק בין הבבלי והירושלמי היא: בבבלי מדייק „שלשה סימנים יש

---

26) ראה גם אפי' זוטרי לשר"ע אה"ע שם, ומדייק כן מפרש"י יבמות שם „והני גבעונים כיון דלא מרחמי", ותו לא (אבל ראה לקמן ס"ו והערה 48). ועוד. ע"ש.

27) וכן הוא בב"ש שם.

28) יד מלאכי כללי שני התלמודים אות יו"ד.

29) הל' איסורי ביאה פי"ט הי"ז.

30) ש"ב כא, ב.

31) ראה רמב"ם מהדורת פרענקל שם (ולהעיר מרמב"ם הל' איסו"ב פי"ב הכ"ד: שראה עזות ואכ־זריות. ובסוף הל' עבדים: ואין האכזריות והעזות מצוי כו'). וראה השקו"ט באפי' זוטרי שם גם לפי הגירסא הנפוצה ברמב"ם „או אכזריות". ואכ"מ.

32) אה"ע סי' ב ס"ב.

33) ורק איש שהוא „עז פנים ביותר" חוששין לו (רמב"ם הל' איסו"ב פי"ט שם. וכן בטושו"ע שם). וצע"ק ברמב"ם הל' מת"ע שם ה"ב „וכל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם יש לחשוש ליחסו", ולא הזכיר השאר (וראה לקמן הערה 48).

34) וכ"ה ברמב"ם בפיהמ"ש שלו אבות פ"ה מ"כ (אלא שי"ל דשם הקדים ביישנים לפי שקאי על מאמר המשנה שם „עז פנים לגיהנם").

35) דב"ר שם. ולהעיר שכ"ה סדרם גם בב"ש אה"ע שם. — באלשיך ר"פ עקב „שהזכירן על סדר המקראות שהביא מהם ראי'" [כהגירסא שהרא' על גמ"ח היא מהכתוב דר"פ עקב]. וצ"ע שהרי „ונתן לך רחמים" נאמר בפ' ראה והו"ל להקדים גמ"ח ל־רחמים. ובכל אופן מובן שאא"פ לתרץ כן ברמב"ם, ובפרט שלא הביא הראיות מהכתובים.

באומה זו" (ולא "שלש מדות"[36] וכיו"ב), והיינו שאין המדובר במעלות מדות אלו כשלעצמן, אלא בכך שהן משמשות כ־"סימנים" (על ענין אחר); וכיון שכולן הן סימן על דבר אחד, מובן מזה, שכל שלשת המדות נובעות מתכונה אחת מסויימת: משא"כ בירושלמי אומר "ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל", היינו שהמדובר בג' מדות אלו כשלעצמן, ו־א"כ י"ל שכל אחת מעלה לעצמה (ד־אל"כ, ה"ה אחת אלא שמתחלקת לג' מתנות).

ויש לומר, שזהו חילוק גם באופן ההנהגה בג' מדות אלו, שאפ"ל בשני אופנים (וכפי שרואים בפשטות):

א) ע"ד הרגיל, שלש המדות תלויות זו בזו, באופן שמדה אחת מביאה בדרך ממילא את השני', כגון שמי שיש בו בו־שה ורכות הנפש ה"ה רחמן, ומצד מדת הרחמים שבו ה"ה גומל חסד לנצרכים.

ב) לפעמים ג' מדות אלו בלתי תלו־יות זב"ז, שגומל חסד להזולת בגלל ש־רוצה להטיב לו ולא בגלל שמרחם עליו (וכן בהשאר) — כי סו"ס, בושה, רחמים וחסד ה"ה שלש מדות שונות זמ"ז, ולכן תתכן מדה אחת בלי השני'.

וזהו החילוק בין הבבלי והירושלמי: בירושלמי מדגיש שכל אחת מג' המדות היא מעלה (ומתנה) בפ"ע, כי המדובר ב־עצם המדות שכל אחת מחולקת מחבר־תה: משא"כ בבבלי הם "ג' סימנים" על תכונה אחת, שאז באות המדות (בדרך כלל) כולן יחד בדרך סיבה ומסובב זמ"ז[37].

ד. וי"ל שזהו הטעם שהבבלי הביא הכתוב ד"למען אשר יצוה גו'" (באברהם) רק בנוגע לגומלי חסדים ולא לענין רחמנים:

היחס ד"גומלי חסדים" למדות ה־רחמים והבושה (כשהן באות יחד בדרך סיבה ומסובב) הוא באופן שגמ"ח היא התוצאה מהרחמים והבושת, כלומר: ה־כוונה ב"גומלי חסדים" אינה לרגש הח־סד שבלב, אלא למעשה החסד[38] שעושה עם רעהו (כפירוש הפשוט ב"גומלי חס־דים"), שסיבת עשיית חסד היא רגש הרחמים שבלב וטבע הבושה שבנפש (כדלקמן סעיף ה באורך); ולכן אין להביא את הכתוב ד"למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו גו'" אלא בנוגע לגומלי חסדים (שהוא מעשה החסד כנ"ל) ולא לענין רחמים ובושה (שהן הרגש שבלב וטבע הנפש[39]), כי בפשטות, ציווי אבר־הם לביתו אחריו הי' שיתנהגו בחסד ו־רחמים כו' (ולא על הרגש שבלב וטבע שבנפש שאין שייך בזה ציווי)[40].

---

36) כהלשון בדב"ר שם "ג' מדות טובות (יש ביד ישראל)". וכן במד"ש שם (ראה הערה 13).

37) ראה גם כלי יקר לש"א שם.

38) ראה גם פי' מהרז"ו לדב"ר שם.

39) אף שמובן, ש"רחמנים וביישנין" קאי (ב־עיקר) על ההנהגה של רחמים ובושה (וע"ד מ"ש הרמב"ם בגבעונים, ג' פעולות שונות) — ועכצ"ל כן, כיון שכולם נק' "סימנים", ששייך רק על דבר שב־גלוי (ולא על דבר שבלב, שאין אדם יודע מה בלבו של חבירו) — מ"מ, ה"ז כולל ג"כ המדות שבלב המביאות לעשיית חסד, כבפנים.

40) וי"ל שזהו החילוק בין דברי הרמב"ם בהל' איסו"ב פי"ט שם לדבריו בסוף הל' עבדים, שכתב שם "ואין האכזריות והעזות מצוי' אלא בעכו"ם כו' אבל זרעו של אברהם אבינו כו' שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וצוה אותם בחוקים ומשפטים צדיקים רחמנים הם על הכל" — שמדייק שמדת הרחמנות היא תוצאה מציווי התורה כו', והיינו משום ששם הכוונה (לא על רגש הרחמים שבלב, אלא) על ההנהגה באופן של רחמים (כמפורט שם לענין ההנהגה עם עבדו), שע"ז צונו בתורה כו',

[ואתי שפיר מדוע לא הביא בירושלמי הכתוב ד„למען אשר יצוה וגו'" לראי' על „גומלי חסדים", כי בירושלמי הכוונה בגומלי חסדים היא למדת החסד שבלב, שזה שיש בכל ישראל רגש של חסד בלב אינו מפני ציווי אברהם לבניו וביתו אחריו אלא משום שהקב"ה נטע כן בלבו של כל איש ישראל, „ושמר ה"א לך את הברית ואת החסד"].

וע"פ החילוק הנ"ל בין הבבלי והירושלמי מובן גם הטעם שדוקא בירושלמי הוזקק לפרש שהגבעונים „אין בהן אף אחד", משא"כ בבבלי ליכא הדגשה זו:

גם להבבלי לא היו אצל הגבעונים אף „אחד מהן", אלא כיון שמדייק שהם „שלשה סימנים", דהיינו כנ"ל שכולן הן תוצאה מנקודה אחת [והחילוק בין ג' הסימנים הוא רק ב„מקומם" בנפש האדם, דגומלי חסדים הוא במעשה: רחמנים — הרגש שבלב, ובושה — טבע הנפש], הרי מובן מאליו שהן מציאות אחת שאינה ניתנת להפרד זמ"ז. דכאשר ישנה נקודה (תכונה) זו, יבואו בדרך ממילא כל שלשת ה„סימנים" — המדות (בכל חלקי הנפש), ובאם חסרה — יבוא ההיפך, ש־העזות שבו תוליד רגש אכזריות בלב, שזו תגרום שנאת הבריות והעדר עשיית החסדי[41]. ובמילא אין צורך להדגיש ש־אצל הגבעונים „אין בהן (אף) אחד מהן" כי כולם הן חפצא אחת.

משא"כ בירושלמי שמדבר במדות הללו כפי שכל אחת מהן היא (מעלה ו)מתנה בפ"ע — אז יש צורך להדגיש שאצל הגבעונים לא היתה אף אחת מהג' מדות, כי יתכן שתמצא אחת בלי השתים.

ה. ע"פ כל הנ"ל יש לומר, שזוהי כוונת הרמב"ם במה ששינה סדרן של המדות והקדים ביישנין לרחמנים — כדי להדגיש, שהמדובר כאן (ב„סימני ישר־אל") בג' המדות כפי שהן באות בדרך סיבה ומסובב זמ"ז, שאז סדרן הוא — ביישנין רחמנים וגומלי חסדים, וכנ"ל, שגומלי חסדים היינו מעשה החסד, שסי־בתו היא — רגש הרחמים שבלב, והדבר הגורם שהלב יתעורר ברחמים על ה־זולת הוא עצם טבע הרכות שבנפש — ביישנין.

וי"ל שסדר זה נוגע גם לתוכן ענינם של ה„סימנים", דאימתי הוי שלש מדות אלו סימנים לישראל, רק כאשר הגמ"ח היא תוצאה מרחמים, והרחמים הן תול־דות הבושה:

יתכן הענין דגמילות חסדים (לא מצד רחמנות וביישנות, אלא להיפך) מצד ישות וגאווה, כחסד דישמעאל[42], וכמ־חז"ל[43] שכל צדקה וחסד שאוה"ע עושין אינן אלא להתגדל בו ולהתייהר בו; ועד"ז ישנם רחמים הבאים דוקא מצד הגאווה, דכיון שמחשיב עצמו לגדול ומרומם מעם, הרי הוא רואה את הזולת כאיש שפל שיש לרחם עליו[44].

וזהו שמשמיענו הרמב"ם, שהסימנים

משא"כ בהל' איסו"ב שהכוונה לרגש הרחמים שבלב, לא הזכיר שזה שייך לציווי התורה. וראה בארוכה לקו"ש חל"ז בהר (תש"ב).

41) וכמודגש בגירסת הע"י „כל שיש בו שלשה סימנין הללו כו' אין בו שלשה סימנין הללו כו'" — היינו או שיש בו כולם או שאין בו אף א' [ועפ"ז אין מהבבלי הכרע להשקו"ט הנ"ל (ס"ב) אם צריכים להרחיק מי שרואים בו בפועל רק ב' או מדה אחת. ואכ"מ].

42) ראה לקו"ת עקב יז, ג ואילך. תו"ח תולדות ד, רע"א ואילך. אוה"ת פרשתנו צג, א ואילך. ועוד.

43) ב"ב י, ב.

44) ראה סה"מ תש"א ע' 37 ואילך — ההפרש בין רחמים מצד הרוממות או מצד ההרגש. ע"ש.

ל„האומה הקדושה" תלויים בזה, שסיבת החסד היא הרחמים, והרחמים מקורם בטבע הבושת והרכות של האדם[45].

ובעומק יותר יש לומר: נת"ל, ששלש המדות הן „סימנים" על נקודה אחת — שהיא נקודת מהותו של איש ישראל, ונקודה זו הוא ענין הביטול, שאינו מציאות לעצמו אלא כל ענינו הוא לשמש את קונו, וכמו שאמר אברהם אבינו[46] „ואנכי עפר ואפר".

וזהו שהקדים הרמב"ם מדת הבושה לפני הרחמנות והחסד — כי רגש הבושה (שמורה על טבע הרכות ושלילת העזות כו') מבטא את נקודת הביטול באופן גלוי, ולכן זהו הסימן הראשון והעיקרי של ישראל, ושלימות הסימן היא כאשר נקודת הביטול חודרת בכל מציאותו, עד שגם הרחמים והחסד שלו אינם מצד הגאוה אלא רק מצד הביטול, „ואנכי עפר ואפר"[47].

ו. אלא שעפ"ז קשה לאידך גיסא — מדוע מקדים בגמ' „רחמנים" ל„ביישנין"?

בפשטות י"ל, כי עיקר העוול של הגבעונים שמשום כך ריחקם דוד המלך הי' האכזריות שלהם, שלא היו רחמנים, והרגו את בני שאול[48].

אבל יש לומר עוד טעם (ע"ד ה־מוסר)[49] — שבזה שוללת הגמ' רגש של גאוה שיכול לבוא כתוצאה מרחמנות (אמיתית): כאשר האדם מתעורר ברגש של רחמנות אמיתית על הזולת (עד ש־גומל חסד עמו) — אזי, מצד ההתבוננות במצבו של הזולת, יכול לבוא לידי רגש של ישות, כיון שע"י התבוננות זו רואה ומכיר את ריחוק הערך של הזולת: ולפיכך, דוקא לאחרי הרחמנות צריך לעורר בעצמו רגש של בושה וביטול.

ובעומק יותר י"ל — שיש „בושת" שהיא תוצאה ובאה בדרך סיבה ומסובב מהרחמנות גופא. והוא ע"פ המבואר במדרש[50] שהטעם שברא הקב"ה עניים בעולם כי „חסד ואמת מן ינצרוהו"[51],

---

45) אלא שלא תמיד אפשר להבחין סיבת החסד והרחמים (כי הרגש שבלב וטבע הנפש אינם דבר שבגלוי), ולכן ה„סימנים" להלכה הם ההנהגה באופן של בושה רחמים וחסד (כנ"ל הערה 39). וראה לעיל ס"ב (ובהערות) השקו"ט אם מרחקים כשיש רק סימן א'. ואכ"מ.

46) פרשתנו יח, כז.

47) ראה באורוכה לקו"ת, תו"ח ואוה"ת (צ, סע"א ואילך) הנ"ל בענין חסד דאברהם. וראה תניא אגה"ק ס"ב.

48) ראה רמב"ם הל' איסו"ב פי"ב הכ"ד „שראה עזות ואכזריות . . בעת שבקשו כו' והרגום ולא רחמו עליהם" (ותו לא), ועד"ז הוא ברש"י יבמות שם (כנ"ל הערה 26). וראה מדרש תהלים מזמור יז „והגבעונים שלא נקראו בשם יעקב שנאמר בו (מקץ מג, יד) וא־ל שדי יתן לכם רחמים ולא רחמו עליהם עמד דוד וריחקן כו'" (אף שהביא לפנ"ז הא ד„ג' מתנות כו'"). ועד"ז בבמדב"ר שם „ראה שהיו אכזרים ריחקן".

ולהעיר מביצה (לב, ב — הובא לעיל ס"א) „כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של א"א וכל מי שאינו מרחם על הבריות בידוע שאינו מזרעו של א"א". וברמב"ם הל' מת"ע פ"י ה"ב (וראה רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"י) „וכל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם כו' שאין האכזריות מצוי' אלא בעכו"ם", ולא הזכיר מדת העזות או שנאת הבריות כו', כבהל' איסו"ב פי"ט שם.

49) הטעם ע"ד החסידות — כי „הם ג' מדות של האבות מתחא לעילא" (צוואת הריב"ש (קה"ת) סקל"ט ואו"ת להה"מ (קה"ת) סר"ס. וראה אלשיך ר"פ עקב. מגלה עמוקות אופן י"א בסופו. נתיבות עולם למהר"ל נתיב הבושה פ"א. ועוד). ולהעיר מהר"ת „גבר" (מגלה עמוקות שם. של"ה חלק תושב"כ פ' שמות (שז, א). ערכי הכינויים (לבעל סה"ד) מע' גבר. ועוד) — כסדר האבות מלמעלמ"ט.

50) תנחומא משפטים ט. שמו"ר פל"א, ה ובידי משה שם.

51) תהלים סא, ה.

„אם יהיו כולם עשירים . . מי יוכל לעשות חסד". ונמצא, שזה שהזולת הוא במצב שזקוק לרחמים הוא רק כדי לזכות את העשיר שיוכל לקיים מצות צדקה[52], כך, שהוא הוא הגורם שחבירו ימצא במצב של צער ולחץ! וכאשר ית־בונן היטב בזה, הרי תיכף יתעורר במדה של בושה אמיתית – כי כדי לזכות אותו במצוה של גמ"ח מצערים חבירו שיהי' במעמד ומצב שיצטרכו לרחם עליו!...

– שמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר, שכש־הי' בספינה בדרכו מביקורו בארץ הקו־דש (בשנת תרפ"ט), והגיעה אליו הידיעה אודות הפרעות שאירעו אז בחברון ר"ל, נחלה מגודל הצער כו'. בספינה הי' עמו רופא ירא שמים שטיפל בו ברפואות כו' עד שחזר לאיתנו[53]. אחרי זמן נכנס ה־רופא לכ"ק מו"ח אדמו"ר כדי לבקש תיקון, ולשאלת כ"ק מו"ח אדמו"ר על מה ולמה, השיב: דבר ברור הוא, שה־רבי, להיותו מנהיג ישראל שרבים צרי־כים לו, חייב להיות בריא, וא"כ, אילו לא הייתי בספינה ביחד עם הרבי, שאז לא היתה אפשרות לרפואה בדרך הטבע, לא הי' הרבי נחלה מלכתחילה, ונמצא, שהעובדא שהייתי בספינה גרמה לזה שהרבי יצטער משך זמן, ועל כך (סיים את דבריו) באתי לבקש תיקון...

וזהו הסדר ד„רחמנים" ואח"כ „בני־שנין" – דכאשר איש ישראל יש בו ביטול, הרי הרחמים עצמם מולידים אצלו רגש של בושה וביטול אמיתי.

(משיחות ש"פ ויק"פ תשמ"ז)

---

52) ראה בארוכה סה"מ תרכ"ז ע' שצט. סה"מ קונטרסים ח"א קיט, א ואילך.

53) ראה אגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע ח"ב ע' רא.